

Л. В. Федюк
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 347.121.2

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Присвячено проблемі визначення поняття особистих немайнових прав юридичних осіб. Питання досліджується шляхом аналізу різних джерел через порівняння різноманітних дефініцій.

Ключові слова: особисті немайнові права, юридична особа.

На сьогодні виникла необхідність дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб, оскільки, виходячи з норм Цивільного кодексу України (ЦК України), вони можуть користуватися деякими правами, що закріплені в Книзі 2 (ст. 94) [1], але ніхто не виділяє окремо таку проблему, як особисті немайнові права юридичних осіб. Важливим питанням, яке насамперед слід дослідити, є поняття особистих немайнових прав зазначених осіб.

Дослідженням поняття вищезазначених прав займалися чимало науковців, як сучасних, так і минулих часів. Найбільш детально це питання з'ясували Р. О. Стефанчук, Н. О. Давидова, Л. В. Красицька, Н. В. Устименко, О. М. Калітенко, С. І. Чернооченко, Л. В. Малюга, К. А. Флейшиц, З. В. Ромовська, М. Н. Малєіна, Л. О. Красавчикова та інші вчені. Але всі їхні праці були присвячені лише особистим немайновим правам фізичних осіб, тобто юридичні особи в основному залишаються й досі поза увагою.

Тому метою статті є визначення поняття особистих немайнових прав юридичних осіб.

Ст. 269 ЦК України говорить про поняття особистих немайнових прав, але не дає його визначення, а прописані ознаки стосуються здебільшого прав фізичних осіб.

В підручниках з цивільного права визначення особистих немайнових прав не зазначається, натомість є визначення благ та відносин:

— “особисті немайнові блага — це блага, що позбавлені майнового змісту, нерозривно пов'язані із суб'єктом цивільного права, визнані суспільством, а тому охороняються цивільним законодавством” [2, с. 171];

— “особисті немайнові відносини, не пов'язані з майновими, — це суспільні відносини, які складаються з приводу нематеріальних благ, що мають єдину позаекономічну природу, є самостійною цінністю для їхнього носія, мають функціональну властивість нетоварності, належать особистості як такій та невіддільні від неї” [3, с. 231].

Як бачимо, ці визначення хоча і розкривають суть інших понять, проте ознаки, які розглядаються, стосуються і немайнових прав: позаекономічна природа, нетоварність, тісний зв'язок з особою їхнього носія.

У юридичній літературі інколи зустрічаються визначення, які свідчать про неглибокий підхід юристів до цієї сфери цивільного права. Наприклад, в юридичному словнику міститься таке визначення: “Особисті немайнові права — правові відносини між певними суб'єктами з приводу особистих немайнових благ” [4, с. 419]. Це

визначення не розкриває суті цього поняття, і зрозуміти з цього, що таке особисті немайнові права, не можна.

Р. О. Стефанчук розподілив авторів, які розглядали поняття особистого немайнового права, на дві течії: перша — це ті, які вважають, що воно є видом суб'єктивних прав, а друга — що це право є елементом правоздатності. Причому, він погоджувався з тими авторами, що суб'єктивне право розуміють як “існуюче, наявне, належне певній особі право, міра можливої поведінки з метою задоволення інтересів уповноваженого, тобто окреслена законом свобода здійснення вчинків, дій (утримання від них, вимагання відповідної поведінки від інших осіб), з метою володіння соціальним благом духовного чи матеріального характеру” [5, с. 35–38]. Звичайно, важко заперечити його позицію, що юридичний зміст особистого немайнового права — це суб'єктивне право, яке характеризується тим, що “воно є абсолютним правом, виникає та існує у правовідношенні до моменту його порушення, після чого вступає в силу суб'єктивне право на захист цього суб'єктивного права, яке існує у відносному правовідношенні” [5, с. 38]. Але свого часу Н. І. Матузов розрізняв ще особисті права у широкому значенні, інакше кажучи, будь-які суб'єктивні права особи (а також у вузькому розумінні), тобто спеціальному — як особливу групу прав, відмінних від соціально-економічних та політичних [6, с. 94].

Нас цікавить розуміння особистих немайнових прав саме у вузькому значенні, тому що варто, на нашу думку, розглянути їх як особливу групу прав, дослідити, чим вони відрізняються від інших прав.

Н. О. Давидова висловила думку, що єдина модель особистого немайнового права не зможе врахувати особливостей всіх немайнових прав, а тому не потребує конструювання на рівні закону [7, с. 90]. З тим, що єдина модель особистих немайнових прав не потрібна на рівні закону, ми погоджємось. Ці права дійсно відрізняються не тільки від інших прав, але й різняться самі між собою. Але дефініція особистих немайнових прав необхідна для науки цивільного права.

В науковій літературі дослідники особистих немайнових прав дають їм різні визначення.

Так, К. А. Флєйшиц називає їх правами “... на блага, що невіддільні від кожної певної особи, інакше кажучи, права, які охороняють не протиправні прояви індивідуальних рис, здібностей, прагнень людини” [8, с. 9], але це, на наш погляд, далеко не досконале визначення та не самостійне, бо воно дає визначення не самим правам, а більше характеризує блага, на які претендує дане право.

Французький дослідник Жюліо Леон де ла Моранд'єр цікаво характеризує особисті права особи. Він говорить про них, що “це ті освячені преамбулою конституції та декларацією прав людини права, які впливають із самої якості людини. Їх часто називають публічними правами, тому що вони здійснюються, перш за все, у відносинах громадянина з органами держави, а також здійснюються у відносинах приватних осіб між собою” [9, с. 53]. Але не влаштовує в цьому випадку право публічне, тому що досліджуються особисті немайнові права у цивільному праві, які мають приватний характер.

Свого часу З. В. Ромовська у своєму дисертаційному дослідженні зробила висновок, що “особисте немайнове право — це право, яке виникає з приводу благ, позбавлених економічної цінності, тісно пов'язане з особистістю уповноваженого, а тому не передається і не відчужується від нього” [10, с. 23]. На той час таке визначення було найбільш повним та прогресивним.

Заслугує на увагу дефініція дослідниці цих прав М. Н. Малєїної: “Особисте немайнове право — це суб'єктивне право, яке виникає з приводу благ, які позбавлені економічного змісту, тісно пов'язане з особою уповноваженого та індивідуалізує його, що має специфічні умови виникнення та припинення” [11, с. 18]. Отже, вона визначає це право як суб'єктивне, тобто наявне у суб'єкта, яке характеризується, за її словами, визначеністю, конкретністю, найбільшим ступенем юридичного гарантування.

Л. О. Красавчикова визначила, що “особисті немайнові права — це права, що мають єдину позаекономічну природу, є самостійною цінністю для їхнього носія, мають функціональну властивість не товарності, належать особистості як такій і невіддільні від неї” [12, с. 6].

Існують і на сьогодні різні підходи до визначення особистих немайнових прав.

Так, А. Веніамінова пише, що “під особистими немайновими правами і благами, порушення, позбавлення чи приниження яких може спричинити заподіяння особі моральної шкоди, варто розуміти належні громадянські блага від народження чи права в силу закону, що нерозривно пов’язані з його особистістю” [13, с. 7]. Як бачимо, це визначення не повністю доречно, тому що воно зміщує два поняття — право і благо.

Л. В. Малюга пише, що “особисті немайнові права у цивільному праві — це міра можливої поведінки (певні правомочності) особи (фізичної чи юридичної), гарантована законом, вільно, на власний розсуд визначати власні дії по набуттю, здійсненню (реалізації) особистих немайнових благ, які складають її сутнісну основу” [14, с. 45]. Такий підхід видається більш правильним, але все одно дане розуміння особистого немайнового права не розкриває його змісту, відмінного від інших прав.

Н. В. Устименко робить висновок, що “особисті немайнові права, не пов’язані з майновими, — це сукупність законодавчо закріплених, невіддільних від особи абсолютних благ, позбавлених економічного змісту і надають фізичній особі можливість на свій розсуд, без втручання інших осіб, визначати свою поведінку в сфері особистого життя” [15, с. 9, 35]. Думається, така дефініція не підходить, тому що особисте немайнове право тут визначається як об’єктивне, тобто сукупність норм, а потрібно визначити його як специфічне суб’єктивне право, яке не схоже ні на яке інше.

Р. О. Стефанчук у своїй монографії дійшов висновку: “... під поняттям особистого немайнового права фізичних осіб слід розуміти суб’єктивне цивільне право, яке за своїм змістом тісно та нерозривно пов’язане із особою-носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об’єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо” [16, с. 131]. Як видно, визначення досить повно розкриває термін особистих немайнових прав, однак лише фізичних осіб.

С. І. Чорнооченко в своїй дисертації визначила загальний термін для цих прав: “... суб’єктивне особисте немайнове право — це право на свободу визначення своєї поведінки в індивідуальній життєдіяльності на власний розсуд, виключаючи будь-яке втручання з боку інших осіб, крім прямо передбачених законом випадків” [17, с. 35].

Н. О. Давидова пише, що таким правом є “... особисте, загальнорегулятивне, довічне право, що не має майнового еквівалента, об’єктом якого є нематеріальні (духовні) блага, що притаманно всім і кожному незалежно від інших прав, виникає з народження та не відчужується” [18, с. 48], але це визначення стосується, за її словами, прав, що забезпечують природне існування.

Автором попередньо вже сформульовано визначення особистих немайнових прав як абсолютних суб’єктивних прав, які належать кожній фізичній особі, є невіддільними від неї, не мають економічного змісту, володіють властивістю індивідуалізації особи, що виникають у неї від народження (чи за законом) та належать їй довічно [19, с. 83].

Таким чином, на сьогодні не знаходиться такого визначення особистих немайнових прав, яке більш повно розкривало б його зміст. Але воно, знову ж таки, стосується прав фізичних осіб, тому визначення особистих немайнових прав необхідно трансформувати для юридичних осіб.

Отже, *особисте немайнове право юридичної особи* — це абсолютне суб'єктивне право кожної юридичної особи з моменту створення і до її припинення, є неекономічним, невіддільним, індивідуальним та невідчужуваним від неї.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України [Текст] : [прийнятий 16 січн. 2003 р.]. — К. : Істина, 2003. — 368 с.
2. Цивільне право України [Текст] : [підручн.] / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К. : Істина, 2003. — 776 с.
3. Цивільне право України [Текст] : [підручн.] : [у 2-х кн.] / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. 1. — 720 с.
4. Юридичний словник-довідник [Текст] / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Феміна, 1996. — 696 с. (Nota bene)
5. Стефанчук, Р. О. Захист честі, гідності, та репутації в цивільному праві [Текст] / Р. О. Стефанчук. — К. : Наук. світ, 2001. — 360 с.
6. Матузов, Н. И. Правовая система и личность [Текст] / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1987. — 284 с.
7. Давидова, Н. О. Ознаки особистих немайнових прав фізичної особи [Текст] / Н. О. Давидова // Молодь у юридичній науці : зб. тез доп. Міжнародної наукової конференції молодих вчених "Другі осінні читання". — Хмельницький : Вид-во ХГУП, 2003. — С. 90–92.
8. Флейшиц, Е. А. Личные права в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран [Текст] / Е. А. Флейшиц. — М., 1941. — 204 с. (Учёные труды. Всесоюзный институт юридических наук НКЮ СССР. Вып. 6)
9. Морандьер, Ж. Л. де ла. Гражданское право Франции [Текст] [пер. с франц. Е. А. Флейшиц] / Жюлио Леон де ла Морандьер. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1958. — 228 с.
10. Ромовская, З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / Ромовская Зорислава Васильевна ; Киев. гос. ун-тет. — К., 1968. — 277 л.
11. Малеина, Н. М. Личные неимущественные права (понятие, осуществление, защита) [Текст] / Н. М. Малеина. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М. : Пресс, 2001. — 244 с.
12. Красавчикова, Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными, прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : 12.00.03 "Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право" / Л. О. Красавчикова ; УрГЮА. — Екатеринбург, 1994. — 43 с.
13. Веніамінова, А. Моральна шкода: практичні аспекти доказування її наявності [Електронний ресурс] / Антоніна Веніамінова // Юридичний журнал. — К. : Юстиніан, 2003. — № 6. — URL : <http://justinian.com.ua/article.php?id=258>.
14. Малюга, Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Малюга Людмила Василівна ; Ін-тут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — 202 арк.
15. Устименко, Н. В. Тайны личной жизни человека и их гражданско-правовая охрана [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Устименко Наталья Васильевна ; Национальная юридическая академия Украины им. Я. Мудрого. — Х., 2001. — 204 л.
16. Стефанчук, Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) [Текст] : [монограф.] / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. — 626 с.
17. Чернооченко, С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чернооченко Світлана Іванівна ; Ун-тет внутр. спр. МВС України. — Х., 2000. — 232 арк.
18. Давидова, Н. О. Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Давидова Наталья Олександрівна ; Київ. нац. ун-тет ім. Т. Шевченка. — К., 2005. — 191 арк.

19. Федюк, Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві [Текст] : [монограф.] / Л. В. Федюк. — Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. — 148 с.

Надійшла до редакції до 15.10.2011

Федюк Л. В. Понятие личных неимущественных прав юридических лиц

Посвящено проблеме определения понятия личных неимущественных прав юридических лиц. Вопрос исследуется путем анализа разных источников через сравнение разнообразных дефиниций.

Ключевые слова: личные неимущественные права, юридическое лицо.

Fediuk, L. V. Concept of the Personal Non-Property Rights for Legal Entities

The article is devoted the problem of determination of concept of the personal non-property rights for legal entities. A question is probed by the analysis of different sources through comparison of various definitions.

Key words: personal non-property rights, legal entity.